

STERRENSTOF

Hoe popliedjes je lessen Nederlands kunnen verrijken

De edele kunst der poëzie lijkt nog maar weinig aandacht te krijgen in de lessen Nederlands. In lesboeken ligt de nadruk vooral op globale indrukken, zonder dat de leerling een systematische en scherpe manier van lezen aangeleerd krijgt. En juist met dat laatste zouden veel leerlingen gebaat kunnen zijn, niet alleen bij het lezen van poëzie, maar voor hun algehele taalgevoeligheid. Het grondig analyseren van popteksten kan een interessante invalshoek zijn voor laagdrempelige poëzielessen en uitdagende taallessen in het algemeen.

MAURICE DUMONT

Een veelgehoorde constatering is dat de jeugd van tegenwoordig nog maar weinig affiniteit heeft met poëzie, waarmee dan waarschijnlijk bedoeld wordt dat men weinig jongeren met een poëziebundel in de hand ziet lopen, laat staan erin ziet lezen, en dat het in het algemeen moeite kost om leerlingen voor literatuur te interesseren. Zo opgevat geldt voor de jeugd niets anders dan voor volwassenen, want poëziebundels worden al jaren slechts in zeer kleine oplages uitgebracht. En hoeveel ambtenaren of middenmanagers nemen na werktijd nog een Couperus of een

dichtbundel van Bloem ter hand?

Wie er echter een wat ruimere opvatting van poëzie op nahoudt, ziet dat wij allen – en dus ook de jeugd van tegenwoordig – dagelijks omringd, zo niet overspoeld worden door poëzie, bijvoorbeeld in reclameboodschappen en in popliedjes. Het materiaal voor een cursus *Poëzie voor beginners* ligt als het ware op straat. Popliedjes vormden daarom het onderwerp van de doctoraalscriptie waarmee ik vorig jaar afstudeerde aan de Universiteit Utrecht. In deze scriptie heb ik literaire analyses gemaakt van Nederlandstalige pop-lp's van Doe Maar, Spinvis, De Jeugd van Tegenwoordig en De Kift.

Popliedjes als literatuur?

Hoewel het grensgebied tussen hogere en lagere cultuur tegenwoordig eerder een grijs gebied vormt dan een scherpe scheidslijn, blijkt popcultuur nog lang niet salonfähig genoeg voor grondige aandacht vanuit de literatuurwetenschap. Een veelgehoord argument om popliedjes niet als poëzie te beschouwen, is dat bij popmuziek de teksten ondergeschikt zijn aan de muziek, hetgeen ondersteund wordt door nogal wat nummer 1-hits met behoorlijk stompzinnige teksten.

Tegenwoordig is de top 40 echter geen afspiegeling meer van de muziekcultuur, hooguit een gemene deler van een behoorlijk versplinterde muziekcultuur.

Bovendien: gelet op de enorme hoeveelheid websites en blogs waar songteksten centraal staan, mogen we ervan uitgaan dat deze teksten ook door iemand gelezen worden. En hoewel het gemiddelde popliedje nog steeds een eenvoudige muzikale en tekstuele structuur combineert, zijn er in de loop der tijd steeds meer liedjes aan te wijzen met een ingewikkelde tekstuele structuur.

Popliedjes in de poëzieles

Popliedjes kunnen zowel poëzielessen als lessen over lees- en schrijfvaardigheid verrijken. Een methode als *Eldorado* geeft beknopte, maar duidelijke uitleg over stijlfiguren, beeldspraak, rijm en opbouw van gedichten.

Deze theorie valt uitstekend te illustreren aan de hand van liedjes van Doe Maar of De Jeugd van Tegenwoordig, al gebruiken de leden van De Jeugd wel behoorlijk wat platte taal in hun liedjes.

Een korte opdracht bij een fragment uit het liedje 'Zo volwassen, zo beleefd' zou er bijvoorbeeld als volgt uit kunnen zien:

Zo volwassen, zo beleefd

Vroeger was ik lijp, ik had schijt
Betaalde rekeningen never op tijd
Ik was lijp, je boy was laks
Altijd ging m'n Buma op aan paks
Shit, en maar schuilen achter muren van facturen
Deurwaarder wist precies ik werd gesnitchted door de bureu
Om die nigger vooruit te blijven
Mezelf thuis uit te schrijven
Ik ben veranderd, je boy is gegroeid.
Mijn geduld is nu lang als vloei
Niet meer bang voor m'n post of papieren
En ik ben nu dol op internetbankieren

- Noteer twee vergelijkingen uit dit fragment.
- Welke twee antithesen spelen een belangrijke rol in dit fragment?
- Wie wordt bedoeld met 'die nigger' (r. 8).
- Noem één voorbeeld van metonymia uit dit gedicht en leg uit wat er letterlijk mee bedoeld wordt (er zitten meerdere metoniemen in het fragment).

Popliedjes in het literaturoffice

Wie een stap verder wil gaan, kan de leerlingen een analyse van een popliedje of -album laten maken en die op de leeslijst laten zetten in plaats van een roman. Zo'n analyse zou kunnen bestaan uit: (1) een beschrijving van epische, lyrische en dramatische elementen, het perspectief en elementen die wijzen op presentatie- en betoogstrategieën; (2) een parafrase en/of een interpretatie van de tekst aan de hand van thema's en motieven; (3) een beschrijving van opvallende formele aspecten als (al dan niet poëtisch) taalgebruik, rijm en metrum; (4) een beschrijving van de verhouding tussen tekst en muzikale aspecten als zang, arrangement en compositie.

Een beknopte analyse van het vrij eenvoudige liedje 'Ruma Saja' van Doe Maar zou er dan als volgt uit kunnen zien:

Ruma Saja

geen berg aan de horizon
in dit land waar ik ben geboren
geen berg aan de horizon
alleen ivoren torens
rumah saya
dimana rumah saya

bukan bukit di tepi-langit
di praja ini praja
bukan bukit di tepi-langit
saja benteng-benteng gading saja

en dan verlang ik naar een ander huis
in het land van mijn vader
maar ook daar zal ik een vreemde zijn
in het land van mijn vader
rumah saya
dimana rumah saya

- De tekst van dit lied, gezongen door Ernst Jansz, is te beschouwen als een lyrische monoloog: er is geen handeling, de gevoelens van de ik-figuur staan centraal.
- Hij overdenkt de betekenis van afkomst voor je identiteit. Hij zit tussen twee culturen en lijkt zich in geen van beide thuis te voelen. Dit zorgt voor verwarring. De tekst is deels in een Indonesische taal: 'Rumah saya, dimana rumah saya' betekent 'mijn huis, waar is mijn huis?' De Nederlandse tekst van het eerste couplet ('geen berg ... ivoren torens') is een vertaling van het refrein ('bukan bukit ... gading saja'). Het 'land waar ik geboren ben' is duidelijk Nederland: 'geen berg aan de horizon'. De 'ivoren torens' zijn metaforisch en lijken te wijzen op een – in verhouding tot Indonesië – afstandelijke, bureaucratische cultuur in Nederland. Deze cultuur doet de ik-figuur verlangen 'naar een ander huis in het land van mijn vader', maar ook daar zal hij niet kunnen aarden, 'een vreemde zijn'.
- Naast het eindrijm – 'geboren'- 'torens' – valt ook de assonantie bij de woorden 'horizon', 'ivoren' en 'torens' op. In het Indonesische refrein is ook sprake van eindrijm: 'praja'- 'saja'.
- De muzikale omlijsting past bij de tekst: steeldrums en marimba zorgen voor een exotisch tintje. De melodie van het refrein doet Indonesisch aan, maar de Nederlandstalige coupletten hebben een melodie en ritmische begeleiding die past bij de rest van het album. De leadzang is hoog en emotioneel, hetgeen het uitgesproken verlangen accentueert.

Popliedjes kunnen zowel poëzielessen als lessen over lees- en schrijfvaardigheid verrijken

Popliedjes in andere taallessen

Al uit de eerste stap van het model mag blijken dat het bespreken van liedjes ook ondersteunend kan zijn voor andere onderdelen van het vak Nederlands. Ook bij lees-, schrijf- en spreekvaardigheid komen presentatie- en betoogstrategie aan bod. In liedjes kun je bijvoorbeeld een vraag-en-antwoordspel, een fragmentarische of schetsmatige tekening van een situatie of omgeving, retoriek in de vorm van een andere tekstsoort (bijvoorbeeld een recept) of een levensverhaal in de vorm van een terugblik tegenkomen. Aandacht voor taalgebruik, rijm en metrum – stap 3 – past ook binnen taalbeschouwings- of grammaticalesen, althans voor wie een niveau dieper wil gaan dan de traditionele zinsontleding en woordbenoeming en met leerlingen wil kijken naar morfologische, fonetische en etymologische aspecten van de taal.

Door *equivalentie* (overeenkomst) en *deviatie* (afwijking) trekt bepaald taalgebruik aandacht. Het in kaart brengen van dergelijke *foregrounding* biedt een ingang tot de interpretatie van de tekst. *Foregrounding* omvat in principe alle afwijkingen van het alledaagse, puur functionele taalgebruik, zoals stijlfiguren als herhaling, beeldspraak, dubbelzinnigheid, versierende klankwoorden, barbarismen, neologismen enzovoorts. Niet alle *foregrounding* bevat per se een boodschap: ook omwille van metrum en rijm, die bijdragen aan de zingbaarheid en onthoudbaarheid van de tekst, kan worden afgeweken van het alledaagse, functionele taalgebruik. Ook zonder het gebruik van termen als *foregrounding* en *deviatie* (ontleend aan Van Boven & Dorleijn, 2008) kan een docent uitleg geven over het belang van creativiteit, originaliteit en het gebruik van stijlmiddelen bij zowel creatieve als zakelijke schrijfpodochten.

Verdieping

De laatste stap van het model betreft de verhouding tussen tekst en muziek. Hoewel talendocenten evenmin als literatuurwetenschappers per definitie muzikaal onderlegd zijn, helpt het dat muziek en literatuur deels uit dezelfde elementen zijn opgebouwd: ritme en metrum, maar ook – indien voorgedragen – toonhoogte, timbre en volume. Bovendien zorgen bij beide kunsten dezelfde

processen voor structuur, namelijk de afwisseling van equivalentie en deviatie en de afwisseling van balans en contrast – *foregrounding*, dus. Het vergt daarom niet altijd gespecialiseerde musicologische kennis om dergelijke afwisselingen waar te nemen en het effect ervan te benoemen.

Liedteksten hebben daarnaast vaak een fragmentarisch of schetsmatig karakter. Soms heeft het taalspel de overhand. Het is dan niet altijd goed mogelijk om samenhang in de tekst te vinden en tot een interpretatie te komen. In dat geval is het interessant om de eventuele samenhang tussen verschillende nummers op een cd of lp op woordniveau in kaart te brengen. Woorden of woordgroepen vormen binnen een tekst of groep teksten overeenkomsten en/of tegenstellingen. De samenhang tussen deze *motieven* wordt door Van Boven en Dorleijn (2008) *isotopie* genoemd. Aan de hand hiervan kan een interpretatie op verschillende niveaus steviger onderbouwd worden, op basis van bijvoorbeeld terugkerende thema's, rode draden of doorlopende verhaallijnen. Metaforen of allegorieën en andere meerduidige elementen worden zo beter zichtbaar. ■

Maurice Dumont is docent Nederlands in Helmond. In 2012 behaalde hij zijn Master Nederlandse Taal en Cultuur en – cum laude – zijn Master Docent Voorbereidend Hoger Onderwijs, beide aan de Universiteit Utrecht. Zijn scriptie, te downloaden via <<http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2012-0418-200404/UUindex.html>>, bevat een reeks grondige analyses van Nederlandstalige popliedjes, die docenten vrijelijk kunnen gebruiken en/of aanpassen voor hun lessen.

LITERATUUR

Boven, E. van, & Dorleijn, G. (2008). *Literair mechaniek*. Bussum: Coutinho.

Dumont, M. (2012). 'als je luistert naar de wolken...' *Een pleidooi voor literair-wetenschappelijke aandacht voor Nederlandse liedteksten* (Masterscriptie). Universiteit van Utrecht.

Antwoorden bij *Zo volwassen, zo beleefd*:

- muren van facturen / mijn geduld is lang als vloei
- vroeger ↔ nu / lijp, laks ↔ volwassen, beleefd
- de deurwaarder
- ('post' of) 'papieren', waarmee facturen bedoeld worden / 'Buma', waarmee zijn inkomsten uit liedjes bedoeld worden (deze worden door de stichting Buma uitgekeerd)